

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Т. П. Норкіна, З. О. Скарбун, Н. О. Тарханова

Донбаська національна академія будівництва і архітектури,

вул. Державіна 2, 86123, м. Макіївка, Україна.

E-mail: findnasa@yandex.ru

Отримана 4 лютого 2010, прийнята 19 лютого 2010

Анотація. В статті проводиться дослідження соціальної політики держави, доведена необхідність підвищення якості життя людей як основного фактора розвитку людського потенціалу. Метою дослідження є визначення основних напрямків удосконалення соціальної політики України. Нині відбувається глибокий якісний переворот у розвитку продуктивних сил, йде процес докорінної зміни становища людини у виробництві, вивільнення її праці з-під гніту машин, створення "нефабричних" виробництв, технологічних ліній, які самоорганізуються і працюють без відходів, зменшують шкідливість виробництва. Звичайно, сучасне соціальне організоване ринкове господарство ще не позбулося своїх внутрішніх суперечностей. Проте досягнутий ним високий рівень продуктивності праці дає змогу не лише значно збільшити додатковий продукт, а й водночас розширити необхідний, що приводить до значного підвищення рівня заробітної плати і доповнення її вагомими суспільними фондами споживання. Ці проблеми вивчаються в приведеній статті.

Ключові слова: соціальна політика, соціальна сфера, якість життя, людина як біосоціальна істота, раціональна система соціального захисту населення, соціальні амортизатори, державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії, прожитковий мінімум, соціальні норми і нормативи.

СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА И КАЧЕСТВО ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Т. П. Норкина, З. А. Скарбун, Н. А. Тарханова

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры,

ул. Державина 2, 86123, г. Макеевка, Украина.

E-mail: findnasa@yandex.ru

Получена 4 февраля 2010, принята 19 февраля 2010

Аннотация. В статье проводится исследование социальной политики государства, доказана необходимость повышения качества жизни людей как основного фактора развития человеческого потенциала. Целью исследования является определение основных направлений усовершенствования социальной политики Украины. В настоящее время происходит глубокий качественный переворот в развитии производительных сил, идет процесс коренного изменения положения человека в производстве, высвобождение его труда из-под гнета машин, создания «нефабричных» производств, технологических линий, которые самоорганизуются и работают без отходов, уменьшают вредность производства. Конечно, современное социально организованное рыночное хозяйство еще не лишилось своих внутренних противоречий. Однако достигнутый им высокий уровень производительности труда дает возможность не только значительно увеличить дополнительный продукт, но и в то же время расширить необходимый, что приводит к значительному повышению уровня заработной платы и доплат ее весомыми общественными фондами потребления. Эти проблемы изучаются в приведенной статье.

Ключевые слова: социальная политика, социальная сфера, качество жизни, человек как биосоциальное существо, рациональная система социальной защиты населения, социальные амортизаторы, государственные социальные стандарты, государственные социальные гаранты, прожиточный минимум, социальные нормы и нормативы.

SOCIAL POLICY AND QUALITY LIVING OF POPULATION'S

T. P. Norkina, Z. O. Skarbun, N. O. Tarkhanova

National Academy of Nature Protection and Resort Engineering,

2, Derzavin str., 86123, Makeevka, Ukraine.

E-mail: findnasa@yandex.ru

Received 4 February 2010, accepted 19 February 2010

Abstract. Research of social policy of the state is carried out, the necessity of people's living improvement has been well-proven as a basic factor of human potential development. The research purpose is determination of basic directions of social policy improvement in Ukraine. Nowadays there is the profound-qualitative revolution in the productive forces development. The process of radical changing of the person position goes in production, his labour liberation from the machines, burden creation of «nonfactory» productions, technological lines, which are organized themselves and work without wastes, diminish harmfulness of production. Certainly, the modern social organized market economy was is not deprived the internal-contradictions yet. However the high level of the labour productivity enables them not only considerably to increase an additional product, but at the same time to extend necessary, one that leads to the considerable increasing of wages and its addition by the significant consumption funds. These problems are studied in the given article.

Keywords: social policy, social sphere, quality of the person's living, as a biosocial creature, rational system of social protection of population, social amortizers, state social standards, state social guarantors, living minimum, social norms and standarts.

Вступ

В умовах перехідної української економіки вирішальне значення має реформація продуктивних сил країни і досягнення на її основі того рівня продуктивності суспільної праці, який забезпечить перетворення України в сучасну, високорозвинуту державу.

Людина як головний фактор виробництва є носієм виробничих і суспільних відносин. Продуктивні сили і виробничі відносини постійно змінюються, розвиваються. Відповідно змінюються незмірно зростають місце і роль людини в процесі виробництва, особливо в умовах сучасного науково-технічного прогресу. З одного боку, відбувається звільнення людини від виконання певних функцій безпосередньо у самому виробництві за рахунок його механізації та автоматизації, а з іншого підвищується значення й професійної підготовки, здатності забезпечити функціонування складного технічного устаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Людина як біосоціальна істота є часткою і природи, і суспільства. Вона включена у зв'язок з іншими людьми у процесі спільної трудової

діяльності. Розуміння діалектичної єдності біологічного і соціального в людині має принципове значення. Якщо недооцінюється той чи інший аспект, неминучі викривлення у розвитку суспільства.

Саме життя вимагає відновлення і послідовного дотримання принципу гармонійного співіснування людини і природи. Людина повинна вміти відновлювати природне навколишнє середовище, будувати свої відносини з природою на нових, гуманістичних засадах. Тому сучасний розвиток продуктивних сил нерозривно пов'язаний з подальшим підвищенням освіченості людини. І інженер, і робітник повинні володіти не лише технічною, а й гуманітарною культурою. Саме завдяки останній людина здатна до цілісного сприймання природи і суспільства [2].

Суспільне виробництво, як і його фактори, завжди має конкретно-історичну соціально-економічну форму. Тому і людина як головний фактор продуктивних сил в той самий час є суб'єктом (носієм) економічних, виробничих і всіх суспільних відносин, адже економічні відносини виникають та існують у процесі спільної трудової діяльності людей.

Мета статті

Метою даного дослідження є визначення основних напрямків удосконалення соціальної політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження

Людина є головним елементом продуктивних сил і суб'єктом виробничих відносин. Щоб полегшити свою працю і підвищити її продуктивність, людина створює нові засоби виробництва, вдосконалює організацію праці, а отже, і виробничі відносини. В свою чергу, виробничі відносини активно впливають на діяльність людини, на її розвиток, породжують у неї зацікавленість у вдосконаленні та ефективному використанні засобів виробництва [2].

Відповідно до змін у техніці та технології виробництва повинна вдосконалюватися система підготовки кадрів, розгортатися їх підготовка за новими науково-технічними напрямами, крім того, відбуватися якісні зміни у галузі народної освіти (професійно-технічної, середньої, вищої) та культури. Управління підготовкою кадрів з урахуванням перспектив розвитку виробництва дає змогу в найкоротші історичні строки розв'язати надзвичайно складні проблеми науково-технічного, економічного і соціального прогресу, вдосконалення матеріально-речових факторів виробництва та піднесення якості особистого фактора.

Виробництво підпорядковане споживанню, без якого воно втрачає сенс. Тому споживання людини, задоволення її потреб, розвиток фізичних і розумових здібностей – це кінцева мета будь-якого суспільного виробництва незалежно від його суспільної форми.

Однак суспільне виробництво завжди має конкретно-історичний характер. Тому кінцева мета виробництва опосередковується метою, яка визначається властивими йому відносинами власності. Зосередження засобів виробництва у певної частини суспільства означає, що суспільне виробництво, створювані в ньому продукти і послуги безпосередньо задовольняють її потреби. Безпосередня мета виробництва у таких суспільствах не збігається з його природним призначенням, його кінцевою метою.

Вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням соціальної сфери, є прерогативою

держави як у сталій, так і в трансформаційній економіці. Соціальна сфера – підсистема національної економіки, тобто явища, процеси, види діяльності та об'єкти, які пов'язані з забезпеченням життєдіяльності суспільства, людини, задоволенням їхніх потреб, інтересів.

Соціальна політика включає:

- діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності у країні;
- систему правових, організаційних, регулятивно-контрольних заходів держави з метою узгодження цілей соціального характеру із цілями економічного зростання.

Державне регулювання соціальних процесів вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів та інструментів) на розвиток соціальних відносин, умов життя та праці населення країни.

Державне регулювання соціальної сфери включає: регулювання соціальних відносин у суспільстві, регламентацію умов взаємодії суб'єктів економіки в соціальній сфері (в тому числі між роботодавцями і найманою робочою силою); вирішення проблеми безробіття та забезпечення ефективної зайнятості; розподіл і перерозподіл доходів населення; формування стимулів до високопродуктивної суспільної праці й надання соціальних гарантій економічно активній частині населення; створення системи соціального захисту населення; забезпечення розвитку елементів соціальної інфраструктури (закладів освіти, охорони здоров'я, науки, культури, спорту, житлово-комунального господарства тощо); захист навколишнього середовища тощо.

Системотворчий характер соціальної політики обумовлюється тим, що соціальна політика виступає елементом життєздатності суспільства; його стабілізації та розвитку, а також консолідації суспільства.

Модель соціальної політики української держави має представляти собою симбіоз лібералізму та соціальної орієнтації. Перший дає можливість в умовах відсутності достатніх

фінансових коштів у держави створити умови для самореалізації і самозабезпечення економічних суб'єктів. Друга складова передбачає формування раціональної системи соціального захисту населення. В умовах соціально-ринкової трансформації держава має виступити соціальним амортизатором перетворень і одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах [4].

Соціальні амортизатори перетворень у державі це механізми соціального захисту. Підвищення ролі соціальних амортизаторів має місце на таких етапах: системної, соціально-економічної трансформації; структурної перебудови; виходу на новий щабель економічного розвитку; переходу до нового рівня цивілізації.

Цілями соціальної політики перехідного періоду стратегічного характеру є: наповнення реформ соціальним змістом; розвиток демократії, забезпечення прав і свобод, формування громадянського суспільства; активізація соціальної ролі держави, відпрацювання механізму взаємодії держави і суспільства в соціальній сфері; забезпечення гідних і безпечних умов життя та праці, зростання добробуту громадян; створення кожній людині можливостей реалізувати її здібності, одержувати дохід відповідно до результатів праці, компетентності, таланту; стимулювання мотивації до трудової та підприємницької діяльності, становлення середнього класу; забезпечення відтворення населення, оптимізація ситуації на ринку праці; гармонізація відносин між різними соціальними групами, формування почуття соціальної солідарності; формування ефективної системи соціального захисту населення; реформування пенсійної системи; розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для виховання, освіти, духовного розвитку дітей, молоді; зміцнення сім'ї, підвищення її ролі у суспільстві.

Цілі соціальної політики перехідного періоду поточного характеру визначаються як: погашення заборгованості з заробітної плати та соціальних виплат; забезпечення прожиткового мінімуму; боротьба з бідністю, надання адресної допомоги; захист громадян від інфляції за допомогою своєчасної індексації доходів; обмеження безробіття та стимулювання зайнятості населення; створення екологічно та соц-

іально безпечних умов життя; запобігання соціальної деградації тощо.

Методи впливу держави на розвиток соціальної сфери:

- правове забезпечення соціального захисту населення, прийняття відповідних законодавчих та нормативних актів;
- прямі державні витрати із бюджетів різних рівнів на фінансування соціальної сфери (розвиток освіти, науки, медичне обслуговування, охорона навколишнього середовища тощо);
- соціальні трансферти у вигляді різного роду соціальних субсидій; впровадження ефективної прогресивної системи оподаткування індивідуальних грошових доходів населення;
- прогнозування стану загальнонаціональних і регіональних ринків праці; створення мережі центрів служб зайнятості й бірж праці;
- встановлення соціальних і екологічних нормативів і стандартів, контроль за їх дотриманням;
- державні програми з вирішення конкретних соціальних проблем (боротьба з бідністю, освітні, медичні, екологічні та інші); державний вплив на ціни та ціноутворення;
- обов'язкове соціальне страхування в різних формах, пенсійне забезпечення; розвиток державного сектору економіки та виробництво суспільних товарів і послуг; підготовка та перепідготовка кадрів; організація оплачуваних громадських робіт; соціальне партнерство.

Державні соціальні стандарти встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Державні соціальні гарантії встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

Прожитковий мінімум вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я, набору продуктів харчування, а

також мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Соціальні норми і нормативи показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Ринкова трансформація економіки України неможлива без створення надійної соціальної бази її здійснення. Соціальна база ринкового реформування соціальні верстви і групи, зацікавлені в проведенні реформ, які сприяють їхній реалізації шляхом трудової і політичної активності [1].

У широкому розумінні опорою реформування є середній клас. Його ключовими характеристиками є: особиста свобода, самостійна економічна діяльність, наявність власності, рівень доходів, професія, спосіб і якість життя, роль у суспільстві.

Рівень і якість життя інтегровані показники соціально-економічного розвитку країн. Для визначення рівня життя в різних країнах експерти використовують поняття індекс розвитку людського потенціалу, або скорочено індекс людського розвитку (ІЛР). Цей показник запропонований ООН у 1990 р. як інтегрована оцінка рівня цивілізованості країни. Індекс людського розвитку має такі три складові:

- 1) тривалість життя населення;
- 2) рівень освіти;
- 3) обсяг ВВП на душу населення.

Задані граничні значення для кожного показника:

- тривалість життя 25-85 років;
- рівень освіти 0-100 % (кількість років, які провів в режимі навчання після 15 років «середній громадянин»);
- ВВП від 200 до 4000 дол. США.

Низьким при цьому вважається ІЛР, менший за 0,5, високим 0,9-1. Економічна комісія ООН, оцінюючи життєвий рівень населення Європи, надає перевагу такому показнику, як кількість товарів та послуг, які населення змогло отримати. Еталонна величина складає 100 %.

Рівень життя населення ступінь задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб людей. Поняття якість життя конкретизує категорію «рівень життя (ІЛР)». В ООН було запропоновано комбінований показник індекс

якості життя, який характеризує: рівень освіти; медичного обслуговування; тривалість життя; ступінь зайнятості населення; його платоспроможність; доступ до політичного життя тощо.

Конкретними показниками є: кількість автомобілів, телефонів, квадратних метрів житла, лікарняних ліжок тощо на одну людину (на тис. населення), якість медичного обслуговування, рівень шуму (децибел), швидкість руху в години пік [1].

З метою забезпечення нормального рівня життя держава визначає розмір прожиткового мінімуму. В Україні його визнано базовим державним соціальним стандартом. При аналізі прожиткового мінімуму розрізняють:

- вартість фізіологічного мінімуму товарів та послуг, необхідних для задоволення тільки основних фізіологічних потреб, причому протягом відносно короткого періоду, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів;
- соціальний мінімум (бюджет мінімального достатку) мінімальні норми задоволення фізіологічних, соціальних і духовних потреб. Це вартість товарів та послуг, які суспільство визнає необхідними для збереження прийнятного рівня життя.

Прожитковий мінімум визначається на основі так званого кошика споживача. Кошик споживача вартість стандартного набору товарів та послуг масового вживання середнього споживача в конкретній країні в певний час. Світова практика широко використовує і таку категорію, як індекс вартості життя індекс роздрібних цін спеціального набору товарів і послуг, що входить в бюджет середнього споживача (споживчий кошик) і становить його прожитковий мінімум [4].

Висновки

Таким чином, поняття якості життя людини можна розглядати як соціальний кругообіг якості: якість людини якість праці якість виробництва якість технологій якість освіти якість культури і науки якість управління якість соціальних і економічних систем якість життя якість людини. Управління якістю життя з позицій категорії якості життя інтегрує усі види «управління якістю» і може розглядатися

як своєрідне управління «соціальним кругообігом якості».

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі

Щоб підвищити рівень соціальної політики України, необхідно сформувати модель соціальної політики держави, яка має представляти собою симбіоз лібералізму та соціальної орієнтації. Перший дає можливість в умовах відсутності достатніх фінансових коштів у держави створити умови для самореалізації і самозабезпечення економічних суб'єктів. Друга складова передбачає формування раціональної системи соціального захисту населення. В умовах соціально-ринкової трансформації держава має виступити соціальним амортизатором перетворень і одночасно проводити активну соціальну політику на нових, адекватних ринковим вимогам засадах.

Література

1. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засади дослідження та операціональні параметри // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2004. №4. С. 99-111.
2. Коулман Дж. Экономическая социология с точки зрения теории рационального выбора // Западная экономическая социология: Хрестоматия современной классики / Сост. и науч. ред. В.В. Радаев. М.: РОССПЭН, 2004. С. 159-181.
3. Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: Монографія. Х.: ХНАМГ, 2006. 380 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія. Посібник. К.: Академвидав, 2003. 376 с.
5. Тарасова С. В. Экономическая теория благосостояния М., 2000. 392 с.

Норкіна Тетяна Павлівна – асистент кафедри «Економічна теорія і право» Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Науковий напрямок: соціально-економічні проблеми сучасного міста.

Скарбун Зоя Олексіївна – асистент кафедри «Економіка підприємств» Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Науковий напрямок: регулювання інвестиційної діяльності в будівництві і міському господарстві.

Тарханова Ніна Олексіївна – доцент кафедри «Економічна теорія і право» Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Науковий напрямок: проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Норкіна Татьяна Павловна – ассистент кафедры «Экономическая теория и право» Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научное направление: социально-экономические проблемы современного города.

Скарбун Зоя Алексеевна – ассистент кафедры «Экономика предприятий» Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научное направление: регулирование инвестиционной деятельности в строительстве и городском хозяйстве.

Тарханова Нина Алексеевна – доцент кафедры «Экономическая теория и право» Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научное направление: проблемы внешнеэкономической деятельности предприятия.

Norkina Tatyana Pavlovna an assistant of the «Economic Eheory and Law» Chair the Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific direction: social and economic problems of the modern town.

Skarbun Zoya Alekseevna an assistant of the «Economy of Enterprises» Chair the Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific direction: investment activity regularity in building and municipal economy.

Tarkhanova Nina Alekseevna an assistant professor of the «Economic Eheory and Law» Chair the Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific direction: problems of foreign economic activity of the enterprise.